

**Propter Memoriam
Profesor zw. dr hab. Renata Sonnenfeld-Tomporek
(ur. 1926 – zm. 2012)**

Dnia 11 czerwca br. zmarła Profesor Renata Sonnenfeld-Tomporek; jedna z ostatnich uczona, która współtworzyła złote pokolenie polskiej nauki prawa międzynarodowego. Odchodzi pokolenie ludzi, którzy różnili się datami urodzenia, poglądami etc., ale łączyło ich podjęcie aktywności naukowej w latach, gdy stalinizm, a w istocie łysenkizm, chciał odcisnąć piętno nieuctwa na nauce; a to przede wszystkim dzięki ich rzetelności naukowej i ludzkiej uczciwości polska nauka prawa międzynarodowego jest dumna ze swojej przeszłości znaczonej wartościowymi pracami, kolejne zaś pokolenia mogą czerpać inspirację do rzetelnych badań i reprezentowania w życiu akademickim postaw zgodnych z etosem akademickim. Odchodzi pokolenie złote, o którym – niestety – nie można powiedzieć, że było słoneczne, bo ludziom tym przyszło żyć i pracować w czasach ponurych, które na szczęście minęły.

Zmarła uczona światowej rangi, której prace na trwałe weszły do kanonu nauki prawa międzynarodowego; ekspert służący wiedzą prawniczą Polsce, wykładowca uniwersytecki, osoba, która kształtowała pokolenia prawników, Wielka Dama.

Drogę zawodową Renata Sonnenfeld rozpoczęła na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem Profesora Stanisława Huberta i z tym środowiskiem była związana trwale i szczególnie. To na słowa Profesora Huberta powoływała się, wskazując pożądaną metodę prowadzenia wywodu prawniczego, i na Jego przykład, gdy mówiła o powinnościach profesora wobec studentów i doktorantów. To we Wrocławiu została doktorem i tam mogła przeprowadzić habilitację, gdy antysemicka nagonka marca '68 zamknęła przed nią na lata drzwi innych ośrodków. To tamtejszą Katedrę i jej Ludzi darzyła szczególnym sentymentem. Ważnymi etapami Jej pracy i życia były Zakład Prawa Międzynarodowego Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM) i Katedra Prawa Międzynarodowego Uniwersytetu Łódzkiego. Miała podstawy być dumną zarówno z własnych dokonań naukowych w tych miejscach, jak i z dwójki własnych doktorantów i dwóch habilitacji, które zostały przeprowadzone na UŁ w Jej katedrze.

Nie byłoby mądre układanie rankingu prac Profesor Sonnenfeld. Nie jest też przyjęte recenzować we wspomnieniu o osobie Zmarłej jej prac. Od tej drugiej reguły jednak odstąpię. Chcę przypomnieć dwie prace, które miały stać się podstawą uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego, a stały się jedynie przedmiotem napaści na Autorkę. Monografiami tymi są *Funkcje i struktura Sekretariatu ONZ* (PISM, Warszawa 1967, ss. 181.) i *Realizacja zasad współistnienia w ONZ. Aspekty prawne* (PISM, Warszawa 1968, ss. 90). Prace te nie doczekały się należytej oceny naukowej i chciałbym recenzją spłacić ten dług międzypokoleniowy. Monografie cechuje zwartość wywodu, konsekwentna realizacja wyraźnie wskazanego celu badawczego, nienaganny warsztat i rzetelność w pozytywistycznej analizie prawa.

W pracy poświęconej Sekretariatowi ONZ Renata Sonnenfeld wyszła od przypomnienia korzeni sekretariatu międzynarodowego z okresu poprzedzającego LN i Sekretariatu LN. Na szczególne podkreślenie zasługuje wyodrębnienie istoty instytucji sekretariatu międzynarodowego i analiza praktyki odnoszona do rdzenia instytucji. Wnioski z badania historyczno-prawnego stanowiły fundament głębokich studiów nad Sekretariatem ONZ, w których Autorka zbadała normy i ich implementację, koncentrując się na kwestiach kluczowych:

- pracach przygotowawczych do powołania ONZ, funkcji i strukturze organizacyjnej;
- Sekretarzu Generalnym ujmowanym w aspekcie koncepcji funkcji, podmiotu funkcji i ewolucji funkcji;
- strukturze personelu Sekretariatu;
- wskazaniu czynników wyznaczających kierunek zmian Sekretariatu.

W przypadku drugiej z monografii punktem wyjścia badania była uchwała ZO ONZ o powołaniu Specjalnego Komitetu do opracowania zasad współistnienia. Prace Komitetu „miały służyć „stopniowemu rozwojowi i kodyfikacji” czterech zasad (zasad Karty NZ zawartych w punktach 1, 3, 4 i 7, tj. zakazu użycia siły w sposób i w celu sprzecznym z Kartą, nakazu rozstrzygania sporów środkami pokojowymi,

zakazu ingerencji w sprawy wewnętrzne państw oraz suwerennej równości – uwaga J.M.), aby w ten sposób zapewnić ich skuteczniejsze stosowanie”¹. W badaniu Autorka skoncentrowała się na trzech wymiarach problemu:

- normatywnym wymiarze równości i suwerenności oraz zakazu ingerencji w sprawy wewnętrzne państw przez pryzmat ujmowania ich w katalogu zasad współistnienia;
- instytucjonalnych instrumentach implementacji zasad;
- a wreszcie na weryfikacji realizacji owych zasad.

Również w przypadku tej monografii punktem wyjścia była perspektywa historyczna, która służyła poszukiwaniu ciągłości albo zmian, nie zaś prezentyzmowi. Profesor Sonnenfeld postrzegała rolę i rangę prawa międzynarodowego oraz uniwersalnej organizacji międzynarodowej w porządku westfalskim przez pryzmat liberalizmu. Zdecydowane odrzucenie optyki *real politik* nie tylko stanowiło wyraz wiary specjalisty prawa międzynarodowego w prawo w konfrontacji z innymi narzędziami realizacji interesu państwa – stanowienia porządku międzynarodowego, lecz także służyło interesowi państwa średniej wielkości w ucieczce ku zinstytucjonalizowanej społeczności międzynarodowej przed ryzykami pochodnymi dążeniu najsilniejszych do potęgi. Autorka skonfrontowała normy zarówno z ich doktrynalną interpretacją, jak i z praktyką do nich się odwołującą. Za niezwykle interesujące uznać należy wybranie za przedmiot badania materii wyznaczonej uchwałą determinowaną politycznie i prowadzenie w stosunku do tak wyodrębnionej materii badania w reżimie normatywnym, abstrahującego od ideologicznych uwarunkowań.

Sumując, prace te, w znaczącym stopniu pionierskie w nauce światowej, oparte na niezwykle bogatej i wszechstronnej kwerendzie naukowej, dzięki metodom badawczym i sposobowi ich wykorzystania zachowały aktualność mimo upływu czasu. Obie wniosły znaczący wkład w rozwój prawa.

Mam nadzieję, że śmierć Profesor Sonnenfeld zamyka przekłety krąg, który towarzyszył Jej życiu. Dyrektor instytucji, która posługuje się identyczną nazwą i zajmuje siedzibę po (byłym) Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych, w którym Profesor Sonnenfeld przepracowała większość swojego życia zawodowego i którego markę współtworzą Jej publikacje, uznał, że brak jest przesłanek do opublikowania nekrologu, gdyż nie znał Zmarłej, a i instytucja już „nie ta sama”. Również następcy na Katedrze uniwersyteckiej zabrakło argumentów, by pochylić się nad grobem.

Złe doświadczenia osobiste nie odcisnęły jednak na Profesor widocznego piętna. Przez całe życie zawodowe cechowała się życzliwością wobec ludzi i była ludzi ciekawa. Pozbawiona takich cech jak małostkowość czy mściwość z wyraźną niechęcią reagowała jedynie na głupotę i nierzetelność w pracy naukowej. Prywatnie skłonna pomagać każdemu, kto pomocy potrzebował, unikała sentymentalizmu i pozornych przyjaźni. Niezwykle wymagająca wobec siebie, od innych oczekiwała sprostania wyzwaniom na ich miarę. Otwarta na inność, dostrzegała i szanowała godność każdego Człowieka, nie była skłonna do szufladkowania ludzi.

---

¹ GA UN Res 1966 (XVIII).

Profesor Sonnenfeld jest obecna w nauce prawa swoimi dokonaniem zarówno wtedy, kiedy sięga się do jej prac, jak i wtedy, gdy jej nazwisko przywoływane jest jako pionierki badań w danym zakresie lub Autorki koncepcji szczególnie ważkich. Przede wszystkim jest jednak obecna jako wzorzec metra naukowej rzetelności i prawniczych kompetencji.

Jerzy Menkes*

---

* Prof. dr hab. Jerzy Menkes – Kierownik Katedry Prawa Międzynarodowego i Międzynarodowych Organizacji Gospodarczych w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Przedrukowane w tekście zdjęcie prof. Sonnenfeld-Tomporek nieustalonego autorstwa, stanowiące własność prof. Menkesa zostało reprodukcowane za jego zgodą.